

Az ünnepi istentiszteletek és a kiemelkedően gazdag húsvéti liturgia akkor töltheti be nemes küldetését, ha ránk tud köszönni már első mondatával. Ha a húsvéti himnuszok győzelmes hangja gyógyítja megszürcült lelkünket.

Ébresztés, indítás és talán soha el nem képzelt lelkesedés születhetik meg bennünk is, ha engedjük hatni ennek a kétszavas bejelentésnek az erejét. Halljuk meg, hogy minden bizonytalankodásra, kételkedésre és bénultságra válasz érkezik, egy felhőtlen kórus éneke: „Lásd, ott az Jézus, az Üdvözítő! Ne kételkedj többé: ő jelent meg, ő!” (Ev. év. 388. 3.v.) Várjuk és énekeljük bátran ebben az évben is a legnagyobb távlatot megnyitó húsvéti énekeket!

Szabó Lajos

Evangélikus Énekeskönyvünk két húsvéti énekéről*

A következő tanulmány énekeskönyvünk 213. és 215. énekének alaposabb megismeréséhez és megismertetéséhez szeretne segítséget nyújtani.

A két ének tartalma, története, funkciója, sőt liturgikus helye olyannyira összekapcsolódik, hogy ezek az aspektusok nem is választhatók el egymástól.

Krisz-tus fel-tá - madt, Elmúlt kí-n, gya-lá - zat.
Ha föl nem tá - mad, Nincsen bűnbo-csá - nat.

Örvendezzünk, vi-gadjunk, Krisztus lett a vi-ga-szunk.
Ámde ő fel-tá-ma-dott, Áld-ja Krisztust aj-ka-tok,

Hal-le-lu - ja!
Hal-le-lu - ja! Hal-le - lu - ja, Hal-le - lu - ja,

Hal - le - lu - ja! Örvendezzünk, vi-gad-junk,

Krisztus lett a vi-ga-szunk, Hal - le - lu - ja!

* Az alábbi írás a *Lelkipásztor* evangélikus lelkészi folyóirat 1998. évi húsvéti számában megjelent cikk átdolgozott változata.

2. Vége a gyásznak És a könnyhullásnak! Örvendezzünk, vigadjunk, Krisztus lett a vigaszunk, Halleluja! Krisztusra nézünk, S békeesség a részünk. Nyomdokába léphetünk. Utunk ő és életünk. Halleluja! Halleluja, Halleluja, Halleluja! Örvendezzünk, vigadjunk, Krisztus lett a vigaszunk, Halleluja!

3. Győzelem, élet Krisztusban miénk lett. Örvendezzünk, vigadjunk, Krisztus lett a vigaszunk, Halleluja! Övele járunk. Erőt ad szolgálnunk. Diadalmas, szent erőt! Énekünk dicsérje őt! Halleluja! Halleluja, Halleluja, Halleluja! Örvendezzünk, vigadjunk, Krisztus lett a vigaszunk, Halleluja!

Jé - zus, Meg - vál - tónk sír - ba szállt,
 Ám - de le - vert pok - lot, ha - lált

Bű - nün - kért hul - lott vé - re,
 Har - mad - nap reg - ge - lé - re. E - zen

ör - vend - dez - he - tünk, És di - csér - het - jük Is - te - nünk.

Zenghet a hal - le - lu - ja! Hal - le - lu - ja!

2. Eljött Istennek szent Fia, Érettünk síkra szállott. Széltörve már a rabiga: Ő szerzett szabadságot. Ki rettegne a halált, Ha elvesztette hatalmát, Ha nincs fullánkja, mérge! Halleluja!

3. Ilyen bajvívás nem volt még. Küzdött halál és élet, Míg nem a halál erején Az Élet győztesé lett, S az ige valóra vált; Krisztus halála a halált Elyelte, megcsúfolta. Halleluja!

4. Ő, akit Isten rendelt rég: Húsvéti, tiszta Bárány. Válságul adta életét Golgota keresztfáján. Ajtónkon szent vére jel. Ha hitünk reá mutat fel, Sátán, halál nem árthat. Halleluja!

5. Nagy örömmel vigadozunk Jézusunk győzelmében! Feláradott a mi Napunk Tündöklő, tiszta fényben. Kegyelme a segítség, S ha szívünk beragyogta már, Bűn éjjelének vége! Halleluja!

6. Húsvét mennyei kenyerét Várja éhező lelkünk, Éleladó eledelét, Hogy győztes erőt nyerjünk. Krisztus ez a szent kenyér. Más kenyéren a hit nem él. Benne miénk az élet. Halleluja!

I) A húsvéti sequentia

A történetet az 1000 körül íródott húsvéti sequentiával kezdhetjük. Wipo († 1050 k.) költeménye a húsvéti eseményeket dramatizált formában, a szemtanú, Mária szájába adva meséli el. A latin eredeti mellett itt Babits gyönyörű fordítását közöljük, az *Amor Sanctus* című kötet (1933) tördelése szerint:

Victimae Paschali
laudes immolent Christiani.
Agnus redemit oves;
Christus innocens Patri reconciliavit
peccatores.

Mors et vita duello
confluxere mirando:
dux vitae mortuus
regnat vivus.

„Dic nobis, Maria,
quid vidisti in via?”
„Sepulcrum Christi viventis
et gloriam vidi resurgentis.”

„Dic nobis, Maria,
quid vidisti in via?”
„Angelicis testes,
sudarium et vestes.”

„Dic nobis, Maria,
quid vidisti in via?”
„Surrexit Christus spes mea:
praecedet vos in Galilaeam.”

Credendum est magis soli Mariae
veraci
quam Iudaeorum turbae fallaci.
Scimus Christum surrexisse a morte
vere:
tu nobis, victor, rex, miserere!

A húsvéti Bárányt
minden hívek dicsérve áldják.
Juhait megváltotta
s az ártatlan Krisztusért a bűnöst
kegyébevette Atyja.

Az élet a halállal
megvitt csoda-csatával
s a holt élet-vezér
ma úr és él.

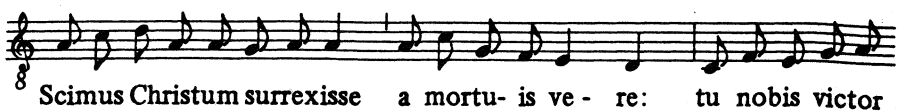
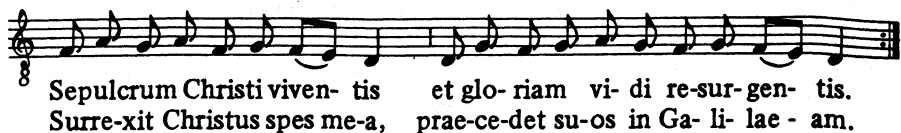
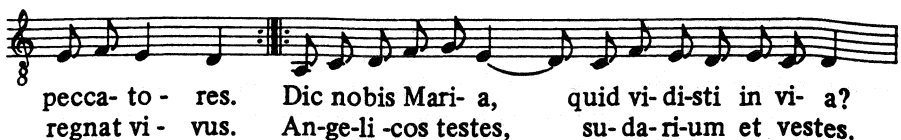
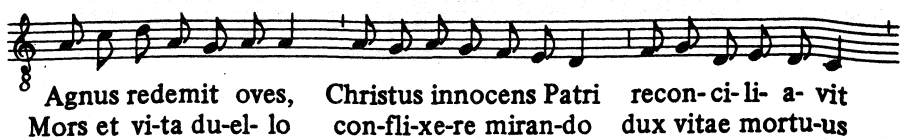
„Mária, Szentasszony,
mondd, mit láttál útdon?”
„Az élő Krisztus kriptáját
s a felkeltnek láttam glóriáját.”

„Mária, Szentasszony,
mondd, mit láttál útdon?”
„Angyali tanúkat,
szemfedőt, takarókat.”

„Mária, Szentasszony,
mondd, mit láttál útdon?”
„Feltámadt reményem, Krisztus,
Galileába elétekindult.”

Inkább higyjünk az egyetlen igaz
Máriának,
mintsem a zsidók hazug hadának.
Tudjuk, Krisztus feltámadott és dia-
dalmas.
Óh győztes királyunk, légy irgalmas!

A dallam szerkezete a klasszikus szekvenciákét mutatja: egy magában álló sor után versszakpárok —egy-egy azonos dallamra két-két szöveget mondó sorok— következnek, az „Amen, Alleluja” ismét magában álló sorként zárja a darabot. Az alább közölt formát a Tridenti Zsinat után kapta a tétel egy sor (Credendum est...) kihagyásával:

A fenti ének hagyományosan a húsvéti mise díszes alleluja-tétele után szólal meg. A dramatikus zenei füzér azonban nem fejeződik itt be. A húsvéti sequentiához ugyanis egy anyanyelvű gyülekezeti ének is kapcsolódik.

II) A kanció

A latin nyelvű liturgia keretei közt már az ezredforduló táján megszólalt húsvét öröme egy Európa-szerte elterjedt anyanyelvű gyülekezeti ének formájában is. Nemcsak körmenetek és húsvéti játékok keretében, de a sequentia betoldásaként is felcsendült: Krisztus feltámadása.

Krisz - tus fel - tá - ma - da mind ő nagy kin - já - ból.
(eredetileg: kin - já - ba - lál)

A - zon mi is ö - rü - lünk, Krisztus le - gyen re - mé - nyünk! Ki - rie lej - szon!

Láthatjuk, a fenti ének dallama rokona a sequentiáénak. Legszorosabban a „Scimus Christus...” sorhoz köthető. Máig nyitott kérdés, melyik származtatható a másiktól.

Az ének első magyarországi írásos forrása a XV. századi úgynevezett „Zsigmond-kori töredék”, melynek lapszélére négy nyelven (magyarul, németül, szlovákul és lengyelül!) írták be szövegét. Korábbi említések alapján azonban joggal feltételezhetjük magyarországi használatát már a középkorban. Egyes feljegyzések szerint többnyelvű gyülekezetekben ki-ki saját nyelvén énekelt.

E húsvéti énekvers közismertségét és kedveltségét az is bizonyítja, hogy a protestáns graduálok is utalnak éneklésére.

III) A reformáció kori magyarországi használat

Az eddig ismertetett két —a húsvéti alaprepertoárhoz tartozó— éneket protestáns eleink is felvették énekeik közé. Elsőként azt az utat tekintsük át, melynek nyomait a XVI–XVII. századi graduálokban találjuk.

A sequentiát lefordították, dallamát a magyar szöveghez igazították. A tétel megfelelő helyén pedig a szövegkezdettel utaltak a „Krisztus feltámadá” énekre. Hogy nem közlik ez utóbbit teljes formában, arra utal, hogy ezt a gyülekezet fejből tudta.

Alábbi példánkat az Eperjesi Graduálból vettük („Proza”):

[270] **F** el tá - mat Chri - stus - nak há - la - dás - sal al -
do - zunk mi ke - resz - tye - nek. Mert ő ar - tat - lan lé -
vén ér - tünk ha - lált szen' - ve - de, és At - tyát mi ne -

künk meg' en - gez - te - lé. Az há - lál és az Chri - stus
 czu - da kép - pen szem - ben szá - lá - nak ha - la - lon, az Chri -
 stus ha - tal - mat von. Mít la - tal u - tad - ban mond meg'
 ne - künk Ma - ri - a? E - lö Chri - stus - nak ko - por - so -
 iat, és fel - ta - matt - nak lá - tam di - czös - sé - get. An -
 gya - li ta - nu - kat, kész - ke - nöt és ru - ha - kat: Fel - tá -
 mad Chri - stus én re - mén - sé - gem, Ga - li - le - a - ban var -
 ja ta - nét - va - nit. In - kab il - lik hog' hid - günk az egy
 i - gaz mon - do Ma - ri - a - nak, hog' sem mint Si - dok - nak,
 ha - mis sok - sa - gá - nak. Nyíl - van hi - szük hog' Chri - stus fel
 ta - mad id - uő - sé - gun - kert. Chri - stus Fel ta [-ma - da..] Té győ -
 ze - del - mes ki - ra - lyunk Chri - stus ír - gal - maz ne - künk.

IV) A német reformátorok énekei, az énekek magyarországi hatása

A fenti énekeket a reformáció korában német énekeskönyvekben is megtaláljuk. „Christ ist erstanden” — így énekelték tovább az evangélikusok háromrészesre bővített formában az ősi anyanyelvű éneket, melyről Luther a következőket mondta: „Krisztus feltámadt kezdetű örömhimnuszunkat mindig el kellene ismételnünk, valahányszor Urunk feltámadására gondolunk.”

A legújabb német énekeskönyv —miként az előző is— XII. századi forrásokra és az 1529-es Wittenbergi Énekeskönyvre hivatkozva a következő formát adja:

Christ ist er - stan - den von der Mar - ter
al - le; des solln wir al - le froh sein,
Christ will un - ser Trost sein. Ky - ri - e - leis.
Wär er nicht er - stan - den, so wär die Welt
ver - gan - gen; seit daß er er - stan - den ist, so
lobn wir den Va - ter Je - su Christ! Ky - ri - e - leis.
Hal - le - lu - ja, Hal - le - lu - ja,
Hal - le - lu - ja! Des solln wir al - le froh
sein, Christ will un - ser Trost sein. Ky - ri - e - leis.

Text: Bayern/Österreich 12. bis 15. Jh.

Melodie: Salzburg 1160/1433, Tegernsee 15. Jh., Wittenberg 1529

Mai evangélikus énekeskönyvünk is ezt a formát hozza Túrmezei Erzsébet két versszakával bővítve.

A húsvéti sequentiát erősebben átalakította Luther, így született a német húsvéti énekek másik legfontosabbja, a „Christ lag in Todesbanden”.

Christ lag in To - des - ban - den,
für uns - re Sünd ge - ge - ben,
der ist wie - der er - stan - den
und hat uns bracht das Le - ben.
Des wir sol - len fröh - lich sein,
Gott lo - ben und dank - bar sein
und sin - gen Hal - le - lu - - ja.
Hal - le - - lu - ja.

Den Tod niemand zwingen konnt / bei allen Menschenkindern; / 2
das macht alles unsre Sünd, / kein Unschuld war zu finden. /
Davon kam der Tod so bald / und nahm über uns Gewalt, / hielt
uns in seim Reich gefangen. Halleluja.

Jesus Christus, Gottes Sohn, / an unser Statt ist kommen / und 3
hat die Sünd abgetan, / damit dem Tod genommen / all sein
Recht und sein Gewalt; / da bleibt nichts denn Tods Gestalt, /
den Stachel hat er verloren. Halleluja.

Es war ein wunderlich Krieg, / da Tod und Leben 'rungen; / das 4
Leben behielt den Sieg, / es hat den Tod verschlungen. / Die
Schrift hat verkündet das, / wie ein Tod den andern fraß, /
ein Spott aus dem Tod ist worden. Halleluja. 1. Korinther 15,55

Hier ist das recht Osterlamm, / davon wir sollen leben, / das ist an des Kreuzes Stamm / in heißer Lieb gegeben. / Des Blut zeichnet unsre Tür, / das hält der Glaub dem Tod für, / der Würger kann uns nicht rühren. Halleluja. 2. Mose 12,7 5

So feiern wir das hoh Fest / mit Herzensfreud und Wonne, / das uns der Herr scheinen läßt. / Er ist selber die Sonne, / der durch seiner Gnaden Glanz / erleucht' unsre Herzen ganz; / der Sünden Nacht ist vergangen. Halleluja. 6

Wir essen und leben wohl, / zum süßen Brot geladen; / der alte Sau'rteig nicht soll / sein bei dem Wort der Gnaden. / Christus will die Kost uns sein / und speisen die Seel allein; / der Glaub will keins andern leben. Halleluja. 1. Korinther 5,6-8 7

Text: Martin Luther 1524 teilweise nach der Sequenz »Victimae paschali laudes« des Wipo von Burgund vor 1048 und nach Nr. 99

Melodie: Martin Luther 1524 nach Nr. 99

Vegyük szemügyre először a dallamot! Az első sor sequentiából vett fordulata mellett legszembeütőbb a formája: az evangélikus korálokra jellemző barforma (AAB). Ennek a „Meistersang”-gal rokon dalformának a sajátosága a B rész végén az A-ból visszatérő zárósor. (... Sünd gegeben — ... bracht das Leben — Alleluja.)

A szöveg nem követi a sequentia dramatikus elbeszélő jellegét, inkább a tanító jelleg dominál, a húsvétről szóló lutheri teológia eleven megfogalmazása bibliai képek idézésével (ld. a német szöveg utalásait). Nemcsak a kezdősort, hanem az egész éneket át meg átszövi húsvét és nagypéntek „egyben látása”.

Nem véletlen, hogy az 1538-ban megjelenő első magyar evangélikus énekeskönyv, a „Gálszécsi” is felveszi anyagába, és hogy ez az egyetlen tétel, mely ebből még jó félszázadon át fennmarad a további énekeskönyvekben.

Vajon a mai magyar evangélikus gyakorlatban megkapja ez az ének az őt megillető helyet?

1941-ben Zalánfy Aladár egy gyűjteményben, saját orgonakíséreteivel adta közre „Luther Márton vallásos költeményeinek dallamait”. A következő oldalon található idézetet a tudós himnológus-lelkész, Schulek Tibor kézírása teszi még értékesebbé.

V. Műzenei feldolgozások

Külön tanulmányt lehetne írni a húsvéti kórus- és orgonaművekről, köztük épp ezeknek az énekeknek számos feldolgozásáról.

E helyen elég utalni J. S. Bach 4. kantatájára, mely feltehetően a legkorábbi Bach-kantáta, és amelyben Bach versszakonként dolgozza fel a „Christ lag in Todesbanden” korált. (Ezt a művet istentisztelet keretében adta elő a Lutheránia idén húsvét vasárnap a Deák téri templomban.)

A „Christ ist erstanden” korál Bach 66. Kantátájának zárókoráljaként csendül fel.

„Orgelbüchlein” című gyűjteményében Bach a húsvéti előjátékok között mindkét korált feldolgozta: a Christ ist erstanden-t egy háromrészes műben.

Végül néhány olyan feldolgozásra szeretnénk felhívni a figyelmet, mely a gyülekezeti használatra szánt evangélikus karénekeskönyvekben található.

Elsőként Michael Praetorius homofon feldolgozását idézzük. Ezt a tételt — hangnemi egyeztetés után — különösen lehet ajánlani alternatim használatra.

Andante

Soprano (S) and Alto (A) parts are shown in the first system, with lyrics:

1. Jé - zus, Meg - vál - tónk sír - ba - szállt, Bű - nün - kért hul - lott
 Am - de le - vert pok - lot, ha - lált Har - mad - nap reg - ge -

2. Ő, a - kit Is - ten ren - delt rég: Hús - vé - ti, tisz - ta
 Vált - sá - gul ad - ta é - le - tét Gol - go - ta ke - reszt

Tenor (T) and Bass (B) parts are shown in the second system, with lyrics:

vé - re.
 lé - re. E - zen ör - ven - dez - he - tünk, És di - cse - r - hetjük Is - te -
 Bá - rány. Aj - tón - kon szent vé - re: jel, Ha hi - tünk re - á - mu - tat
 fá - ján.

The third system continues the vocal parts with lyrics:

nünk, Zeng - het a hal - le - lu - ja: Hal - le - lu - ja!
 fel, A Sá - tán már nem árt - hat. Hal - le - lu - ja!

A régi mester művét két XX. századi feldolgozás egészíti ki gyűjteményeinkben: Gárdonyi Zoltán és Sulyok Imre egy-egy műve.

Ünnepélyesen

GÁRDONYI ZOLTÁN

S *f*
Krisz - tus feltá - madt, Elmúlt kíngyalá - zat; Örvendjünk há-la-dallal,

A *f*
Krisz - tus feltá - madt, Elmúlt kíngyalá - zat; Örvendjünk há-la-dallal,

TB *f*

4 *p*
Krisztus megvígasz - tal, Halle-lu - ja! Ha föl nem tá-mad, Vé-ge a vi-lág - nak;

p
Krisztus megvígasz - tal, Halle-lu - ja! Hogyha föl nem tá-mad, Vé-ge a vi-lág - nak;

p

8
Ám de ő fel-tá-ma-dott, Áld-ja Krisztust aj-ka-tok, Halle-lu - ja!

Ám de ő fel-tá-ma-dott, Áld-ja Krisztust aj-ka-tok, Halle-lu - ja!

11 *f* *ff*
Hal - le - lu - ja! Hal - le - lu - ja! Hal -

f *ff*
Hal - le - lu - ja! Hal - le - lu - ja! Örvendjünk há-la-dal-lal,

f *ff*
Hal - le - lu - ja! Hal - le - lu - ja! Hal - le - lu - ja! Hal - le - lu - ja! Hal - le -

15

le - lu - ja! Hal - le - lu - ja! Hal - le - lu - ja!

Krisztus meg - ví - gasz - tal, Halle - lu - ja! Hal - le - lu - ja!

lu - ja! Hal - le - lu - ja! Halle - lu - ja!

lassitva

Lendülettel

S A T B

SULYOK IMRE

f Krisz - tus fel - tá - madt, Elmúlt kín, gyalá - zat, Örvedjünk há - la - dal - lal,
p Ha föl nem tá - mad, Vé - ge a vi - lág - nak, Ám de Ő fel - tá - madott,

Krisztus meg - ví - gasz - tal, Hal - le - lu - ja,
 Áld - ja Krisztust aj - ka - tok, Hal - le - lu - ja. Hal - le - lu - ja. Hal - le - lu - ja.

8

Hal - le - lu - ja, Örvedjünk háladal - lal, Krisztus megvígasz - tal Hal - le - lu - ja! Hal - le - lu - ja.

1.

Hal - lelu - ja, Krisztus feltá - madt, Elmúlt kíngalázat. - le - luja. Hallelu - ja!

Alla breve: 4 - be vezényelni!

Finta Gergely

Felhasznált irodalom

A. Dürr: *J. S. Bach kantátái* — Babits M.: *Amor Sanctus* — Dobszay L.: *A gregorián ének kézikönyve* — Dobszay L.: *A magyar népének* — Csomasz Tóth K.: *Dicséjétek az Urat!* — Zalánfy Aladár: *Luther Márton vallásos énekeinek dallamai* — *Magyarország zenetörténete I., II.* (szerk. Rajeczky Benjamin és Bárdos Kornél) — *Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis. Musicalia Danubiana 9., 16.,* szerk. Ferenczi Ilona — Rajeczky Benjamin: *Mi a gregorián?* — *Evangelisches Gesangbuch* — *Evangélikus Énekeskönyv* — *Karénekeskönyv I., II.* (szerk. Csorba I., Rezessy László)

A Deák téri evangélikus gyülekezet 1998. évi zenei programja

Január 25-én, vasárnap 18 óra: orgonazenés áhítat (*Koloss István*).

Február 1-én, vasárnap 11 óra: kantátazenés istentisztelet (Buxtehude: *Alles, was ihr tut*, BuxWV 4 — Lutheránia Ének- és Zenekar, vez. Kamp Salamon). 8-án, vasárnap 11 óra: kantátazenés istentisztelet (Bach: *Ich bin vergnügt*, BWV 84 — Lutheránia Ének- és Zenekar, Zádori Mária, szoprán, vez. Kamp Salamon). 22-én, vasárnap 18 óra: orgonazenés áhítat (*Sirák Péter*).

Március 19-én, csütörtökön 20 h: a Budapesti Tavaszi Fesztivál keretében *Trajtler Gábor* Bach-estje. 22-én, vasárnap 11 óra: kantátazenés istentisztelet (Buxtehude: *Nun lasst uns Gott dem Herren*, BuxWV 81 — Lutheránia Ének- és Zenekar, vez. Kamp Salamon). 29-én, vasárnap 18 óra: orgonazenés áhítat (*Zászkaliczky Tamás*).

Április 5-én, virágvasárnap és 11-én, nagyszombaton 18 óra: Bach, *János-passió* (Lutheránia Énekkar, Magyar Szimfonikus Zenekar, vez. Kamp Salamon). 12-én, vasárnap 11 óra: kantátazenés istentisztelet (Bach: *Christ lag in Todesbanden*, BWV 4 — Lutheránia Ének- és Zenekar, vez. Kamp Salamon). 26-án, vasárnap 11 óra: kantátazenés istentisztelet (Bach: *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen*, BWV 12 — Lutheránia Ének- és Zenekar, vez. Kamp Salamon). 18 óra: orgonazenés áhítat (*Dóbiás Hedvig*).